

Bekir'in vali bulunduğu Fas şehri hariç bütün şehirler itaat arzettiller. Ali derhal onun üzerine yürüdü ve 8 Rebülâhîr 500 (7 Aralık 1106) tarihinde Fas'a girerek onu biata zorladı.

Babasından zengin bir hazine ve huzurlu bir ülke devralan Ali b. Yûsuf tah-ta geçer geçmez büyük bir cihad harekâtına girişti ve hristiyan krallıklarına karşı dört sefer düzenledi. Buna karşılık Kastilya Kralı VI. Alfonso da Zellâka'da uğradığı yenilginin kötü izlerini silmek amacıyla Kont Garcia Ordenez kumandasında bir ordu hazırladı. Bu ordu Ali'nin ağabeyi Ebû Tâhir Temîm kumandasındaki Murâbit ordusuna Uclés (Uklic) önlerinde mağlûp oldu (1108). Esir alınan ve daha sonra da öldürülenler arasında VI. Alfonso'nun küçük yaştaki oğlu ve tek vârisi Sancho da vardı. Bu meydan savaşı Murâbitlar'ı İspanya'da kudretlerinin zirvesine çıkardı. Ali 1109'da bizzat Tuleytula (Toledo) üzerine yürüdü. Kastilya topraklarındaki Madrid ve diğer bazı şehirleri ele geçirdiyse de Tuleytula'yı alamadı. Ali'nin İspanya'ya yaptığı seferler sonunda Talavera şehri geçici olarak ele geçirildi (1109). Murâbitlar daha sonra Hüdîler'in elindeki Sarakusta'yı (Sarakossa) zaptettiler (1110). Buna karşılık Sîr b. Ebû Bekir kumandasındaki birlikler Portekiz'de Lizbon'u ve bazı küçük şehirleri zaptederek başarılı sonuçlar elde ettiler (1110). 1113'te Tuleytula'ya karşı ikinci bir sefer daha düzenlendi, fakat netice alınamadı. 1117'de Coimbra da alındı. Sarakusta daha sonra Aragon kralı tarafından tekrar ele geçirildi (1118). Murâbitlar'ın İspanya'daki hristiyan hükümdarlara karşı seferleri bundan sonra da devam etti. Bu arada Alfonso tarafından kuşatılan Lerida bölgesindeki Fraga, Murâbit kumandanı Yahyâ b. Ali b. Gâniye'nin harekâtı sonucu kurtarıldı ve Aragon kralı büyük bir yenilgiye uğradı (1134). Abbâsî halifesi ona bu cihad harekâtı sebebiyle "muiz-zü'd-devleti'l-Abbâsiyye" unvanını verdi.

Bazı meziyetlerine rağmen Ali b. Yûsuf, devleti babası gibi iyi idare edebilecek kabiliyette değildi. Büyük ölçüde Mâlikî fakihlerin tesiri altında kaldı. Bu sebeple onun devrinde kelâm ve felsefe yasaklandı, bu ilimlerle uğraşanlar Râfîzîlik'le suçlandı. Nitekim fakihlerin fetvası üzerine Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn* adlı eserinin yakılmasını emretti. Bunun üzerine *İhyâ'* Kurtuba Camii avlusunda parça parça edilerek yakıldı (1109). Bunu duyan Gazzâlî çok üzüldü ve "Al-

lah da onların devletini parça parça etsin" diye bedduada bulundu.

Ali b. Yûsuf'un hükümdarlık yıllarında Kurtuba bir kültür merkezi haline geldi. Onun ve babası Yûsuf'un kâtibi İbn Abdûn ile İbn Kuzmân devrin dik-kati çeken şairleriydi. Ali imar faaliyetlerinde de bulundu ve Fas'taki Karaviyyin Camii'ni genişletti, Tlemsen'deki Cami-i Kebîr onun zamanında tamamlandı (1136). Muvahhidler'in Fas üzerine yaptığı seferler Ali b. Yûsuf'un ülkesinde karışıklıklara sebep oldu. Fakat o Muvahhidler'in Merakeş'i zaptettiğini ve Murâbitlar'ın çöktüğünü görmeden öldü (8 Receb 537/27 Ocak 1143). Bütün bunlara rağmen Ali b. Yûsuf'un zamanı müslümanların Endülüs'teki en parlak devirlerinden biri olarak kabul edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 284, 618; X, 417, 490, 558, 571, 577, 579, 586, 611; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 238; VII, 123, 125-127; İbn İzâri, *el-Beyânü'l-Mugrib* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1983, IV, 43, 44, 47, 49-50, 52, 55-56, 59-60, 63-69, 73, 76-78, 80-81, 84-85, 87, 92-94, 96, 99, 100-101, 125-126; İbn Haldûn, *el-İber*, Bulak 1284 — Beyrut 1399/1979, VI, 188-189; *el-Hulelû'l-meşîyye fî zikri'l-aḥbârî'l-Merraküşîyye* (nşr. Süheyl Zekkâr — Abdülkâdir Zimâme), Dârülbeyzâ 1399/1979, s. 77-79, 82-84, 86-87, 89, 90, 97, 100, 102, 104-105, 108, ayrıca bk. İndeks; Makkarî, *Nefḥu't-tîb*, bk. İndeks; Ahmed es-Selâvi, *Kitabü'l-İstikṣâ* (nşr. Ca'fer en-Nâsirî — Muhammed en-Nâsirî), Dârülbeyzâ 1954-55, II, 61-69; R. Dozy, *Histoire des Musulmans d'Espagne* (nşr. E. Lévi — Provençal), Leiden 1932, s. 1; Hasan Ahmed Mahmûd, *Ḳıyâmü devleti'l-Murâbitîn*, Kahire 1956, s. 349-351, 355, 361-363, 365, 391, 394-396, 398, ayrıca bk. İndeks; G. Fehervari, "Art and Architecture", *CHIs*, II, 725; Jamil M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib*, Cambridge 1980, s. 99-102, 104; Huici Miranda, "Ali b. Yusuf ve a'mâlühü fi'l-Endelüs", *Taṭvân*, sy. 3-4, Fas 1958-59, s. 153-176; A. Bel, "Ali b. Yusuf b. Taşfin", *İA*, I, 315-316; Şînasî Altınadağ, "Murâbitlar", *İA*, VIII, 580-586; E. Lévi — Provençal, "Ali b. Yûsuf b. Tâşufin", *El*² (İng.), I, 389-390.

ERDOĞAN MERÇİL

ALİ b. ZÂFİR

(علي بن ظافر)

Ebû'l-Hasen Cemâlüddîn

Alî b. Zâfir b. el-Hüseyn el-Ezîf
(ö. 613/1216)

Mısırlı tarihçi,
edip, şair ve devlet adamı.

567'de (1171) Kahire'de doğdu. Tahsilini Kumhiyye Medresesi müderrisi olan babası Zâfir b. Hüseyin'in yanında tamamladı. Bilhassa usul, fıkıh, kelâm, tarih ve edebiyat sahalarıyla meşgul oldu.

Babasından sonra aynı medresede müderris olarak görev yaptı. Daha sonra sırasıyla Eyyübîler'den el-Melikü'l-Azîz ve el-Melikü'l-Âdil'in hizmetine girdi. 1210 yılında Eyyübî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref'e vezir oldu. 1215'te bu görevden ayrılıp Kahire'ye döndü ve bir müddet beytül-mâle nezaret etti. Kâdî Fâzıl, Es'ad b. Memmâtî ve İbn Senâ gibi Eyyübîler devrinin büyük âlim ve edipleriyle çağdaş olan İbn Zâfir 27 Kasım 1216'da (bazı kaynaklara göre 1226'da) Kahire'de öldü.

Eserleri. 1. *ed-Düvelü'l-münkaṭṭ'a*. Dört ciltlik bir İslâm tarihi olan bu eserin ancak Hamdânîler, Sâcoğulları, Tolu-noğulları, İhşîdîler, Fâtımîler ve Abbâsîler dönemlerini içine alan son cildi zamanımıza kadar gelebilmiştir. Özellikle Fâtımîler'in son dönemleriyle ilgili eski kaynaklardan biri kabul edilmektedir. Sâcoğulları'yla ilgili kısım Fraytag tarafından *Lokmani Fabulae* (Bonn 1823) adlı eserin, Hamdânîler'e ait bölüm ise ZDMG'de (X, 439) neşredilmiştir. Wüstenfeld, *Statthalter von Ägypten und Geschichte der Fatimiden* adlı kitabını yazarken bu eserden faydalanmıştır. André Ferré'nin neşre hazırladığı Fâtımîler'le ilgili bölüm de Institut Français d'archéologie orientale tarafından "Textes arabes et études islamiques" serisinin XII. cildi olarak *Aḥbârü'd-düveli'l-münkaṭṭ'a* adıyla yayımlanmıştır (Kahire 1972). 2. *Bedâ'î'u'l-bedâ'ih*. Arap edebiyatının kaynaklarından olup bazı şairlerin irticâlen söyledikleri şiirleri, edebî sözleri, nükteleri, latifeleri ve kendi hatıralarını ihtiva eder. Bu konuda yazılmış ilk eserdir. Müellif Selâhaddin-i Eyyübî'nin meşhur veziri Kâdî Fâzıl'ın tavsiyesiyle yazıp el-Melikü'l-Eşref'e ithaf ettiği (603/1206) bu kitabı telif ederken eski ediplerin günümüze ulaşmayan eserlerinden faydalanmış ve onlardan nakiller yapmıştır. Bunlar arasında Ebû'l-Ferec'in *el-Kıyân ve'l-muḡannîn*, İbn Reşîk'in *el-Enmûzec*, Kâdî et-Tenûhî'nin *Nişvârü'l-muḥâḍara*, Gırnâtî'nin *Ferḥatü'l-enfûs fî aḥbârî ehli'l-Endelüs*, Ubeydullah b. Ahmed'in *Târîḫü Bağdâd*, Ebû's-Salt Ümeyye b. Abdülazîz'in *el-Hadîka* adlı eserleri zikredilebilir. *Bedâ'î'u'l-bedâ'ih* ilk defa Muhammed el-Adevî tarafından neşredilmiştir (Bulak 1278). Eser daha sonra Abdurrahman b. Ahmed el-Abbâsî'nin *Ma'âhidü't-ten-şîş*'inin sayfa kenarında basılmıştır (Kahire 1316). Ayrıca Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim tarafından da 1970'te Kahire'de yayımlanmıştır. Zeynüddin el-Halebî bu eseri ihtisar etmiştir. 3. *el-Mendâkıbün-*

Nûriyye. 1191'de tamamlayıp Selâhad-dîn-i Eyyûbî'ye ithaf ettiği bu eser şairane teşbih ve istiarelerle yüklüdür. 4. *Aẖbârü mülûkî'd-devleti's-Selcûkıyye*. Selçuklular'a dair müstakil bir eser olarak zikredilmesine rağmen *ed-Düvelü'l-münkaṭṭ'a*'nın bir cüzü olarak kabul edilmektedir. 5. *Ġarâ'ibü't-tenbîhât 'alâ 'acâ'ibi't-teşbihât*. Muhammed Zağlûl ve Mustafa es-Sâvî tarafından Mısır'da Zehâirü'l-Arab serisinde yayımlanan (ts.) bu eserde teşbihlere ve bunlarla ilgili örnek şiirlere (şevâhid) yer verilmiştir. Ali b. Zâfir'in diğer bazı eserleri de şunlardır: *Mekrumâtü'l-küttâb*; *Esâsü's-siyâse* (*Esâsü'l-belâge*); *el-Batṣatü'l-küb-râ*; *Nefâ'isü'z-zahîre*; *Şifâ'ül-ğalîl fî zemmi's-şâhib ve'l-ḥalîl* (Süyûtî tarafından ihtisar edilmiştir); *Men uşibe bi-men ismühû 'Alî*.

BİBLİYOGRAFYA:

Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XIII, 264-267; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XXII, 60-61; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1973, III, 26-32; *Keşfü'z-zunûn*, s. 74, 229, 762, 1195, 1404; Serkis, *Mu'cem*, I, 148-149; Brockelmann, *GAL*, I, 391; *Suppl.*, I, 553; a.mlf., "Alî", *IA*, I, 316; Ziriklî, *el-A'lam*, V, 109; Keh-hâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, VII, 113; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 297, 432; Cl. Cahen, "Quelques chroniques anciennes relatives aux derniers Fatmides", *BIFAO*, XXXIII/2 (1937), s. 22; a.mlf., "The Historiography of the Seljuqid period", *The Historians of the Middle East* (nşr. B. Lewis — P. M. Holt), London 1962, s. 70; Münecid, "Nazarât fî Bedâ'i'i'l-bedâ'ih", *MMLADm.*, XLVII (1972), s. 61 vd.; Muhammed Abdülğanî Hasan, "Ġarâ'ibü't-tenbîhât 'alâ 'acâ'ibi't-teşbihât", *Mecelletü Ma'hedi'l-maḥ-tûṭâtü'l-Arabıyye*, XX/1, Kahire 1974, s. 145-147; "İbn Zâfir", *EI*² (İng.), III, 970-971.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

ALİ ZEYNELÂBİDİN

(bk. ZEYNELÂBİDİN).

ALİ b. ZİYÂD el-ABSİ

(bk. İBN ZİYÂD el-ABSİ).

ALİGARH

(علی گڑھ)

Hindistan'ın Utar Pradeş eyaletinde İslâm Üniversitesi ile meşhur tarihi bir şehir.

Delhi - Agra yolu üzerinde, Delhi'nin 120 km. güneydoğusunda Agra'nın 75 km. kuzeyinde bulunmaktadır. Şehrin ilk adı Kol (Coil) idi. 1542'de yapılan kale

1776 yılında Necef Han tarafından tamir edildikten sonra şehir Aligarh (Yüksek Kale) ismini aldı. Kalenin tamirinden önce şehir Muhammedgarh, Sâbitgarh ve Ramgarh olarak anılmaktaydı. Şehir müslümanlar tarafından XII. yüzyılın sonlarına doğru Hind - İslâm Devleti'nin ilk hükümdarı Kutbüddin Aybek tarafından fethedilmiştir (1194). Safer 743'te (Temmuz 1342) Aligarh'a gelen İbn Battûta, *Seyahatnâme*'sinde Hint müslümanlarını anlatırken Aligarh'tan da (Kol) bahsetmektedir. Aligarh, XIV. yüzyılın sonlarında idarî bakımdan Kanpûr'a bağlı iken bir ara müstakil kalmış, 1785'te Maratalar'ın eline geçmiş, XIX. yüzyılın başlarında da İngilizler'in kontrolüne girmiştir (1803). XVII. yüzyıl başlarında kalede bir cami inşa edildi. 1889'da şehirde bir kütüphane kuruldu. Bugün Aligarh'ta küçük imalât ve tarıma dayalı sanayi gelişmiştir. Nüfusu 1981'de 320.861 idi.

Aligarh İslâm Üniversitesi Hindistan müslümanlarının önemli kültür merkezlerinden biridir. Seyyid Ahmed Han tarafından, Batı felsefeleri ışığı altında İslâm'ı incelemek ve İngiliz eğitim modeline uygun İslâmî bir tedrisat başlatmak amacıyla 1875'te Medresetü'l-ulûm adıyla bir mektep, üç yıl sonra da Muhammadan Anglo-Oriental College kuruldu. Seyyid Ahmed Han kolejin idaresini ölümüne kadar elinde tuttu. Esas öğretimin İngilizce olduğu bu kurumda dinî ilimler Arapça okutuluyor, ayrıca Farsça ve Urduca da öğretiliyordu. Kuruluşunda Lord Lytton'un fikrî ve malî katkıları ile yönlendirilen Muhammadan Anglo-Oriental College'de eğitim kadrosunu meşhur müsteşrikler oluşturmuşlardır. Müessese bu yüzden Hindistan'ın önemli fikir ve ilim adamlarından Mevlânâ Şibî, Muhammed İkbal, Mevlânâ Ebû'l-Ke-lâm Âzâd tarafından tenkit edilmiştir. 1920 yılında üniversite şekline dönüştürülen müessesede 1934'te Tıp Fakültesi, 1945'te Ziraat Yüksek Okulu açılmıştır. Üniversitede Fen, Ticaret, Sanayi-Teknoloji ve İlahiyat fakülteleri de bulunmaktadır. Aligarh İslâm Üniversitesi bugün Uttar Pradeş eyaletinin on bir üniversitesinden biridir. Burada İslâm dini, İslâm tarihi, Hindistan müslümanlarının kültürü ile ilgili birçok neşriyat yapılmıştır. Aligarh İslâm Üniversitesi'nin çıkardığı dergiler arasında, altı ayda bir yayımlanan *Mecelle-i 'Ulûm-i İslâmiyye* (1960) ve yıllık *Mecelletü'l-Mecma'i'l-İlmiyyi'l-Hindî* de (1976) bulunmaktadır.

Hint müslümanlarının en eski eğitim kurumlarından biri olan Muslim Educational Conference, ülkede müslümanları eğitim ve siyasî bakımdan aydınlatmak için Seyyid Ahmed Han tarafından 1886'da burada kurulmuştur. Ayrıca Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra teşkilâtlanan Muslim League de 1906'da yine Aligarh'ta ortaya çıkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr*, II, 611-617; Th. Morison, *History of the Muhammadan, Anglo-Oriental College Aligarh*, Allahâbâd 1903; Abul Hasan Ali Nadwi, *Muslims in India* (trc. Mohammad Asif Kidwi), Locknow 1960, s. 95-97; Muhammad Sadiq, *A History of Urdu Literature*, London 1964, s. 247-287; Yusuf Husain, *Selected Documents from the Aligarh Archives*, London 1967; A. Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Leiden 1980, s. 193; B. D. Metraff, *Islamic Revival in British India*, Princeton 1982, s. 310-320; L. Bouvat, "Le Collège Anglo-Oriental d'Aligarh", *RMM*, I (1907), s. 380-387; D. Menant, "A Propos de l'Université musulmane d'Aligarh", *a.e.*, XXI (1912), s. 268-289; Muhammad Hamidullah, "Cultural and Intellectual History of Indian Islam", *WI*, III (1954), s. 127-144; Syed Habibulhak Nadwi, "The Aligarh Movement and its Educational Policies; A Critique", *The Muslim Education*, IV/1, Makkah 1977, s. 75-81; A. S. Tritton, "Aligarh", *EI*² (İng.), I, 403; Saidüddin Ahmed, "Aligerh", *UDMİ*, XIV/2, s. 155-156.

HALİT EREN

ALİLÂHİLER

(bk. MÜELLİHE).

ALİKURNA

Osmanlılar döneminde İtalya'nın Livorno (A. Ligorna) Limanı'ndan ithal edilen kâğıtlara, A. Ligorna'nın bozulmuş şekli olarak verilen isim (bk. KÂĞIT).

ALİM

(العلم)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

İlm kökünden mübalağa sıfatı olan alim, "hakkıyla bilen" demektir. Allah Teâlâ'ya nisbet edildiğinde, "zaman ve mekân kaydı olmaksızın küçük büyük, gizli aşikâr her şeyi, her hadiseyi hakkıyla bilen" mânasına gelir. İlâhî sıfatların kelâm ilmi açısından yapılan tasnifine göre alim, sübûtî-mânevî sıfatlar